

KAPITEL 15 / CHAPTER 15¹⁷
**CRIMINAL LIABILITY OF MEDICAL WORKERS FOR COMMITTING
PROFESSIONAL CRIMINAL OFFENSES**

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-28-00-001

Вступ.

Найглибшим і провідним стимулом розвитку науки є потреби практики, завдання та проблеми, які ставить сама практика. Якщо практика є критерієм істинності, то справжня наукова теорія є критерієм правильності практики. Протягом останнього десятиліття, після проголошення незалежності України, розпаду СРСР та відсутності централізованого контролю над діяльністю медичних закладів, безоплатна медицина, виникнення та стрімкий розвиток приватної медицини, у медичних установах нашої країни зросла кількість випадків завдання травм (середньої, тяжких) та смерті пацієнтів. Це стало наслідком низької кваліфікації окремих недобросовісних лікарів, їхнього недбалого ставлення до службових обов'язків, байдужого ставлення до результатів своєї діяльності, бездумного ставлення до долі пацієнта, низької вимогливості та неефективного контролю за їхньою діяльністю з боку органів охорони здоров'я.

Причини несприятливого результату надання медичної допомоги: недоліки медичної практики з наслідками, відсутність або приховування статистичних даних про кількість померлих пацієнтів, некритичний аналіз подібних випадків з боку працівників Міністерства охорони здоров'я України, корпоративна солідарність медичних працівників з метою відведення винних від відповідальності, відомча підпорядкованість судово-медичної експертизи та багато інших причин призвели до активізації наукового дослідження цих проблем вченими-юристами, кримінологами, судовими медиками, науковцями-медиками інших спеціалізацій. Значно зросла кількість кримінальних справ, порушених за фактом смерті пацієнтів через неналежне надання медичної допомоги та цивільних позовів з вимогою відшкодування матеріальної та

---

¹⁷*Authors: Ivanova (Kedyk) Veronika Petrivna*

моральної шкоди.

Актуальність теми "Кримінальна відповідальність медичних працівників за вчинення професійних кримінальних правопорушень " впливає з важливості забезпечення високих стандартів медичної допомоги та захисту прав пацієнтів. Через особливості медичної професії, що включає в себе не тільки надання допомоги, а й високий ризик виникнення непередбачених ситуацій, питання відповідальності медперсоналу за професійні порушення є дуже актуальним. Це стосується як навмисних, так і необережних дій, які можуть призвести до тяжких наслідків для пацієнтів.

Розробка чітких правил і норм, які регулюють діяльність у сфері охорони здоров'я, а також визначення меж допустимого ризику і відповідальності за його перевищення, є необхідною для забезпечення прав і безпеки пацієнтів, а також для захисту медичних працівників від необґрунтованих звинувачень.

Крім того, питання кримінальної відповідальності медпрацівників пов'язане з необхідністю забезпечення балансу між правом на отримання якісної медичної допомоги для громадян і правом медичних працівників на захист від неправомірного переслідування. Такий баланс вимагає відповідних законодавчих та регуляторних механізмів, що ускладнюється постійним розвитком медичної науки та практики.

Враховуючи вищевказане, актуальність дослідження кримінальної відповідальності медичних працівників обумовлена потребою в удосконаленні законодавчої бази, забезпеченні захисту прав пацієнтів та створенні безпечного та ефективного медичного середовища.

Основи законодавства про охорону здоров'я від 11 листопада 1992 р. №2801-ХІІ (далі - Основи) регулюють ключові аспекти у сфері охорони здоров'я. Вони встановлюють, серед іншого, поняття медичний працівник, лікар, права та обов'язки пацієнтів та медичних працівників, а також основні принципи медичної діяльності та інше [1].

Згідно зі статтею 6 Основ, визначено право кожної особи (включно з іноземцями та особами без громадянства, які мають постійне місце проживання

в Україні) на доступ до медичного обслуговування.

Відповідно до статті 8 згаданої норми, у випадку, коли права та інтереси громадян порушуються у секторі охорони здоров'я, державні установи, громадські організації та інші відповідні інституції, а також їхні представники та самі громадяни, мають обов'язок прийняти необхідні дії для виправлення ситуації, захисту законних прав та компенсації збитків [1].

Медичний персонал має обов'язок негайно забезпечити потрібну медичну допомогу в екстрених випадках. Згідно з статтею 37, особи, які вчинили затримку або неналежно надали необхідну медичну допомогу, в результаті чого настали серйозні наслідки, підлягають відповідальності за законом.

Згідно зі статтею 80 Основ, особи, які порушують закони у сфері охорони здоров'я, підлягають цивільній, адміністративній або кримінальній відповідальності, відповідно до чинного законодавства. Водночас, Основи не містять вичерпного переліку конкретних дій або бездіяльності медичних працівників, за які настає відповідальність [1].

Відповідно до законодавства кримінальна відповідальність настає за кримінальне правопорушення – вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України. Стосовно медичної діяльності, незважаючи на суттєві особливості, що відрізняють цю сферу, принципи кримінальної відповідальності медичних працівників мають також загальний характер. Медичні працівники відповідальні за скоєння ними кримінальних правопорушень на загальних підставах, причому в Кримінальному кодексі України 2001 р. (дати - КК України) також міститься ряд складів кримінальних правопорушень, що стосуються саме професійної діяльності медичних працівників.

Для ознайомлення з переліком осіб, що відносяться до категорії медичних працівників, необхідно звернутися до наказів МОЗ України 25.12.92 р. № 195 «Про затвердження переліку вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, підготовка і отримання звання в яких дають право займатися медичною і

фармацевтичною діяльністю» [3] та від 29.03.2002 р. № 117, яким затверджено «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників системи охорони здоров'я» [2].

Для більш правильного вирішення питання про відповідальність медичних працівників за позбавлення життя пацієнтів через необережність або завдання їм тяжких ушкоджень, для правильної кваліфікації їхніх дій у юридичній та медичній науці пропонуються різні визначення «лікарського злочину» та «лікарської помилки», критерії їхнього розмежування. Доктор юридичних наук професор В.О. Глушков зазначає, що «під злочином у сфері медичного обслуговування слід розуміти умисне або необережне протиправне, суспільно небезпечне діяння, яке вчиняється медичним працівником з порушенням службових або професійних обов'язків, завдавши або здатне завдати істотної шкоди інтересам соціалістичної держави у сфері охорони здоров'я населення, суспільним відносинам у галузі медичного обслуговування населення, здоров'ю окремих громадян» [4].

Глушков В.О., та інші вчені-юристи, і фахівці з галузі медичного права уникають називати ці «лікарськими злочини», деякі автори називають їх «медичними злочинами». Якщо наукова спільнота протягом десятиліть використовує термін «лікарська помилка», то і термін «лікарські злочини» має право на існування, враховуючи наявність у цих випадках спеціального суб'єкта, найчастіше лікаря або іншого медичного працівника.

Так, наприклад, у випадку смерті пацієнта внаслідок кримінально-протиправної лікарської недбалості, самовпевненості, медичні працівники, винні у тому, що сталося, навіть не думають самокритично аналізувати свої помилки, прорахунки, недомисли, а разом з членами створюваних Міністерством охорони здоров'я відомчих комісій звалюють вину за те, що сталося, на індивідуальні особливості організму пацієнтів, непереносимість, алергію на деякі ліки, атиповий перебіг захворювання або його рідкість, які лікарям Республіки Молдова після тривалого, багаторічного навчання у вишах, захисту кандидатських та докторських дисертацій, закордонних стажувань, виявляється,

невідомі.

Медичне кримінальне правопорушення- це винне навмисне чи необережне суспільно небезпечне діяння, вчинене спеціальним суб'єктом (медичним працівником) під час виконання своїх професійних обов'язків, діяння яке містить склад кримінального правопорушення.

У діяльності медичних працівників навмисні кримінальні правопорушення трапляються рідше, ніж необережні.

критерії правомірності крайній необхідності:

- небезпека має бути дійсною (реальною). Патологічний стан, який зажадав надання екстреної медичної допомоги, пов'язаної із заподіянням шкоди здоров'ю людини, має бути таким насправді;

- небезпека має становити реальну загрозу. Тут йдеться про те, що захворювання (травма) безпосередньо (а не опосередковано, виявившись через певний час) загрожує життю та здоров'ю людини;

- усунути цю небезпеку за цих обставин не можна іншими засобами, крім тих, що пов'язані із заподіянням шкоди. Іншими словами, без заподіяння шкоди людині в даних обставинах не можливе усунути ту причину (захворювання, травма), яка становить небезпеку для життя та здоров'я.

Виправданий ризик – ще одна підстава, яка виключає кримінальну протиправність у діях медичного працівника. Стаття 42 КК України визначає, що не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети.

УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ РИЗИКУ:

- шкода здоров'ю завдається задля досягнення соціально корисної мети. Експеримент не повинен проводитися заради експерименту – він спрямований на розвиток медичної науки або на врятування життя та здоров'я окремо взятої людини;

- ця мета не може бути досягнута звичайними засобами, не пов'язаними з ризиком. Якщо надати допомогу нужденному можна було звичайним,

традиційним, не пов'язаним із ризиком способом, то в цьому випадку, при завданні шкоди здоров'ю людини, дії лікаря є кримінальним правопорушенням;

- шкідливі наслідки при ризику усвідомлюються медичним працівником лише як побічний та можливий варіант його дій;
- медичний працівник володіє відповідними знаннями та вміннями, що дозволяють у цій конкретній ситуації попередити настання шкідливих наслідків;
- медичний працівник вжив достатніх, на його думку, заходів для запобігання шкоді життю та здоров'ю пацієнта.

За наявності всіх цих умов ризик, на який пішов медик у виконанні своїх професійних обов'язків, буде обґрунтованим, що стане обставиною, яка виключає кримінально-протиправність діяння. Необхідно відзначити, що сам факт наявності можливості для лікаря використовувати нові методи лікування без остраху подальшого кримінального переслідування – плюс у справі кримінально-правової регламентації медичної діяльності і, зрештою, значущий фактор для розвитку медичного права та самої медицини.

Класифікація та види кримінальних правопорушень, за які медичні працівники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

Медичний працівник із позицій кримінального права розглядається з урахуванням двох особливостей. Перша полягає у сприйнятті медика як загального суб'єкта скоєння кримінального правопорушення. Друга зводиться до сприйняття медичного працівника як спеціального суб'єкта скоєння кримінального правопорушення, пов'язаного із фактом здобуття медичної освіти. Керуючись такими особливостями, а також можливістю для медика виконувати певні посадові обов'язки, всі кримінальні правопорушення, за які медичні працівники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, поділяються на три групи:

1. Професійні медичні кримінальні правопорушення.
2. Посадові медичні кримінальні правопорушення.
3. Кримінальні правопорушення, за які медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

До першої групи належать кримінальні правопорушення, пов'язані з професійною діяльністю медичних працівників. До суспільно небезпечних діянь, заборонених КК України під загрозою покарання та пов'язаних з медичною діяльністю, належать:•

- стаття 131 КК України - неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби;

- стаття 132 КК України - розголошення відомостей щодо проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби;

- стаття 134 КК України – незаконне проведення абортів або стерилізації;

- стаття 138 КК України – незаконна лікувальна діяльність;

- стаття 139 КК України - ненадання допомоги хворому медичним працівником;

- стаття 140 КК України – неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником;

- стаття 141 КК України – порушення прав пацієнта;

- стаття 142 КК України – незаконне проведення дослідів над людиною;

- стаття 143 КК України – порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини;

- стаття 144 КК України – насильницьке донорство;

- стаття 145 КК України – незаконне розголошення лікарської таємниці.

Другу групу кримінальних правопорушень, за які медичні працівники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, становлять суспільно небезпечні діяння, пов'язані з виконанням медиком посадових обов'язків. Розділ XVII Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Низка з них може стосуватися і медичних працівників, але тільки тих, хто є посадовими особами. Йдеться про такі кримінальні правопорушення, як:

- стаття 364 КК України – зловживання владою або службовим становищем.

- стаття 364-1 КК України – зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

- стаття 365-2 КК України – зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

- стаття 366 КК України – службове підроблення.

- стаття 367 КК України – службова недбалість.

- стаття 368 КК України – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

- стаття 368-3 КК України – підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

- стаття 368-4 КК України – підкуп особи, яка надає публічні послуги.

- стаття 369 КК України – пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі.

- стаття 370 КК України – провокація підкупу.

У практичному відношенні дуже важливим є питання про те, хто ж у сфері медичної діяльності є посадовими особами.

Під посадовою особою у сфері медичної діяльності слід розуміти особу, яка володіє владними повноваженнями у сфері медичної діяльності, що здійснює організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції в органах управління охороною здоров'я, лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних та інших установах державної та муніципальної систем.

Третю групу з представленої класифікації становлять кримінальні правопорушення, які медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах. До них можуть бути віднесені ті кримінальні правопорушення, за які медичний працівник притягується до кримінальної відповідальності як загального суб'єкта цього кримінального правопорушення, тобто без урахування ставлення до професійної медичної

діяльності.

Найбільш показовим з позицій кримінально-протиправних діянь медичних працівників є ненадання допомоги хворому, віднесене до класифікації до кримінальних правопорушень, пов'язаних із професійною діяльністю медичних працівників. Кримінальна протиправність такого діяння визначено положеннями ст. 139 КК України. Ненадання допомоги хворому - найбільш значуще з умисних кримінальних правопорушень, скоєних медичним працівником. Кримінальна відповідальність настає за наявності наслідків у вигляді смерті, заподіянні тяжкої шкоди здоров'ю людини. Важливим чинником щодо даного виду кримінально протиправного діяння у межах медичного права є чинники, які можна поділити на поважні (не тягнуть відповідальності) і неповажні. Судово-слідчі органи визначають такі причини у кожному конкретному випадку ненадання допомоги хворому. Слід зазначити, що все ж таки існує приблизний перелік обставин, які можуть бути прийняті як поважні. До них належать: хвороба медичного працівника; • стихійне лихо; • зайнятість лікуванням іншого, не менш тяжкого хворого; • відсутність транспортного засобу для виїзду до хворого, що перебуває у значному віддаленні; • відсутність необхідних ліків, інструментів надання медичної допомоги.

Перелік обставин, які є поважними за ненадання допомоги хворому, не може бути вичерпним. Не є поважними причинами виклик у нічний та неробочий час, перебування у відпустці, посилення на відсутність знань тощо.

Висновки

Висока актуальність теми обумовлена потребою забезпечення якісної медичної допомоги, захисту прав пацієнтів, а також необхідністю захисту медичних працівників від необгрунтованих звинувачень. Це спонукає до удосконалення законодавчої бази і регуляторних механізмів.

Законодавство України встановлює чіткі права та обов'язки для медичних працівників та пацієнтів, що сприяє організації ефективної медичної допомоги і захисту прав громадян у сфері охорони здоров'я.

Кримінальна відповідальність медичних працівників настає за суспільно небезпечні діяння, заборонені кримінальним законодавством. Розрізняють навмисні та необережні діяння, причому особлива увага приділяється критеріям правомірності крайньої необхідності та обґрунтованого ризику.

Кримінальні правопорушення, за які медичні працівники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, поділяються на професійні медичні кримінальні правопорушення, посадові медичні кримінальні правопорушення, та кримінальні правопорушення, за які медичні працівники притягуються до відповідальності на загальних підставах.

Медичний ризик вважається правомірним, якщо він спрямований на досягнення соціально корисної мети, неможливий до досягнення звичайними методами, і медичний працівник вжив достатніх заходів для запобігання шкоди.

Ненадання допомоги хворому, незаконна лікувальна діяльність, порушення прав пацієнтів, і низка інших діянь можуть тягнути за собою кримінальну відповідальність. Однак, існують поважні причини, які можуть виключати відповідальність, що потребує ретельного розгляду кожного випадку.

Загалом, забезпечення правильного застосування кримінального законодавства у сфері медичної діяльності є важливим для захисту як прав пацієнтів, так і прав медичних працівників, а також для підтримки високого рівня довіри та безпеки у медичному середовищі.